

УДК 39:[355.318(477)''19'']:001.891 Г.Дем'ян
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2024.02.434>

ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРИГОРІЯ ДЕМ'ЯНА В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Василь СОКІЛ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3164-1217>

доктор філологічних наук, професор,

член-кореспондент НАН України,

Інститут народознавства НАН України,

завідувач відділу фольклористики,

проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна,

e-mail: vasylsokil@gmail.com

Мета статті — з'ясувати аспекти громадсько-політичної діяльності Г. Дем'яна в період незалежності України. Увагу сконцентровано у різних її форматах, зокрема вшануванні пам'яті полеглих воїнів стрілецької слави, боротьби ОУН і УПА, публічних виступах, наукових конференціях. *Методологія дослідження* полягає в залученні багатьох методів — історичного, біографічного, теоретико-аналітичного. Г. Дем'янові належить ідея створення меморіального комплексу загиблих за волю України у Славську в урочищі Млака, де поховано сотні учасників повстанського руху 1940—1950-х років. Він активізував свою наукову роботу в період відзначення 50-річчя УПА, ініціювавши ідею створення Центру документації національно-визвольної боротьби, в якому повинна нагромаджуватися джерельна база. Дослідник публічно інформував про курінь «Бойки» імені Богдана Хмельницького, бій на горі Лопаті. Вчений взяв участь у багатьох конференціях, присвячених УПА, виступивши на них з аналітичними доповідями у Скольому, Самборі, Золочеві. Як педагога його цікавили способи передачі інформації дітям. За взірць він поставив Козівську середню школу (директор М. Клепуц), в якій на стендах містилася інформація про національно-визвольні змагання ХХ ст. Г. Дем'ян — автор документа про офіційне визнання боротьби УПА в 1940—1950-х рр. національно-визвольною. У полі його постійної уваги була гора Маківка — місце стрілецької слави. Повстанську тематику представляв Г. Дем'ян на подальших конференціях, які проходились на Бойківщині (м. Турка), поширюючи ідею справедливої боротьби за незалежність України.

Ключові слова: національно-визвольна боротьба, Українська Повстанська Армія, незалежність України, меморіал, конференція.

Vasyl SOKIL

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3164-1217>

Doctor of Philology [Dr. Hab], Professor,

Head of the Folklore Department,

Institute of the NAS of Ukraine,

15, Svobody Avenue, 79000, Lviv, Ukraine,

e-mail: vasylsokil@gmail.com

HRYHORII DEMIAN'S POLITICAL ACTIVITY IN THE INDEPENDENT UKRAINE

The goal of the suggested article is to explore the aspects of Hryhorii Demian's public and political activity during the period of Ukraine's independence. Attention is focused on various formats, including commemorating the fallen warriors during the struggle of the OUN and UPA, public speeches, and scientific conferences.

The research methodology involves the utilization of various methods such as historical, biographical, and theoretical-analytical. H. Demian advocated for the idea of establishing a memorial complex for those who died for Ukraine's freedom in Slavsko in the Mlaka tract, where hundreds of participants of the insurgent movement of the 1940s—1950s are buried. He intensified his scientific work during the 50th anniversary of the UPA, and initiated the idea of creating a Documentation Center of the National Liberation Struggle, where the source materials would be accumulated. The researcher publicly informed about the Kurin «Boyky» named after Bohdan Khmelnytsky, the battle on Lopata mountain. The scientist participated in numerous conferences dedicated to the UPA, presenting analytical reports in Skole, Sambir, and Zolochiv. As an educator, he was interested in methods of passing information to children. As a model, he set the Koziv secondary school (headmaster M. Kleputs), where the information about the national liberation struggle of the 20th century was displayed on the stands. H. Demian is the author of a document on the official recognition of the UPA's struggle in the 1940s—1950s as a national liberation movement. Makivka mountain, the site of Sich Rifleman glory, was constantly the focus of his attention. However, he noted that the names of UPA members who died nearby should also have been carved on the monument. H. Demian continued to represent the insurgent topic at subsequent conferences held in the Boykivshchyna region (Turka), spreading the idea of a just struggle for Ukraine's independence.

Keywords: national-liberation struggle, Ukrainian Insurgent Army, the independence of Ukraine, memorial, conference.

Вступ. Основну увагу в 1990—2000-х роках Г. Дем'ян приділив публічній громадсько-політичній діяльності, пов'язаній з боротьбою за незалежність України. До неї він змагав усі свідомі роки свого життєвого шляху. Саме в цей період дослідник національно-визвольних змагань отримав нагоду говорити про них у голос, зокрема про перезахоронення загиблих повстанців, з'ясування їхніх імен та героїчних учинків, тому активно виступав на різних зібраннях, конференціях. Інформацію передавав не тільки в усній, а головним чином у письмовій формі, бо вірив, що про неї з друківаних джерел дізнається ширше коло читачів, а науковці матимуть у перспективі матеріал для подальшого усвідомлення, представлення багатьох питань.

Мета статті — з'ясувати аспекти громадсько-політичної діяльності Г. Дем'яна в період незалежності України.

Методологія дослідження полягає в залученні багатьох методів — історичного, біографічного, теоретико-аналітичного.

Основна частина. Матеріалом для осмислення виявилися могили в урочищі Млака у Славську, які розкрили на початку 1990-х років. Туди впродовж 1945—1950-х років «доставляли» з усього колишнього Славського району вбитих і закатованих учасників УПА. Це проходило на очах Г. Дем'яна. В одній із перших статей на цю тему він згадував, що в той час йому довелося працювати вчителем у Грабівці, а згодом у Пшанці, часто бував у райцентрі і кожного разу старався пройти біля Млаки і бачив, як лежали понівечені тіла молодих людей. Одних закопають, інших привозять і виставляють на показ [1].

Г. Дем'ян з болем згадував, що ніколи не зможе забути, як 1947 року виставили півтора десятка хлопців, що повбивали в Хітарі. А ще — на Великдень у Либохорі облавники зловили Василя Плечія. Стали допитувати, а тоді за ноги прив'язали до коня і так волокли до Тухлі. Далі потягли до Славська і кинули у Млаку.

Головним ідейним консультантом розкриття злочинів емгебистів, скоєних у Славську, став Г. Дем'ян. За його ініціативою у центрі Млаки встановили хрест, а біля нього плиту з написом «Вони померли, щоб Україна воскресла». Далі почався збір коштів на будівництво меморіалу.

Уся Бойківщина засіяна могилами борців за волю України. Але в жодному місці їх не зосереджено так багато, як у Млаці під Голицею в Славському, про це наголосив Г. Дем'ян у статті «Перезахоронення повстанців у Славському» [2, с. 8]. Саме туди московсько-комуністичні окупанти звозили з сіл тодішнього Славського району свої жертви впродовж 1945—1953-х років. А ставали ними члени ОУН, старшини і стрільці УПА, симпатички цієї боротьби, селяни, які гинули в боях і сутичках з найжорстокішими поневолювачами України.

Ще з 1990 року працівники Львівського «Меморіалу» почали ексгумацію жертв. Станом на 1992 рік проведено експертизу 98 жертв більшовицького терору. І далі Г. Дем'ян з виправданою емоційністю розповів, як у неділю 28 червня 1992 року до Славського з'їхалося дуже багато людей на перезахоронення останків. Спочатку відбувалася релігійна церемонія: перед церквою було укладено 98 домовин з кістками українських повстанців, накритими національними блакитно-жовтими прапорами. Потім траурна процесія попрямувала до братської могили. Полум'яне слово виголосив священник Василь Головацький. Всі виконали гімн «Ще не вмерла Україна» та пісню «Коли ви вмирали, вам дзвони не грали». На честь полеглих повстанців тричі пролунав військовий салют.

Потім відбулася світська частина похоронного обряду. З короткими промовами виступили голова Славської селищної ради Василь Онаць, голова Львівської обласної ради Микола Горинь, народний депутат України Степан Павлюк, а також старший науковий співробітник Інституту народознавства АН України Григорій Дем'ян. Лейтмотивом усіх доповідачів була думка: «Вони померли, щоб Україна воскресла». Тоді ж висловлено ідею створення й побудову над великою могилою на Млаці у Славському пантеону слави.

Нам вдалося відшукати у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаніка текст виступу Григорія Дем'яна 28 червня 1992 року. Наведемо його у повному обсязі:

«ШАНОВНІ КРАЯНИ! ДОРОГІ ГОСТІ!

Сьогодні Бойківщина хоронить за традиційним християнським звичаєм 98 старшин і стрільців героїчної УПА та нашого націоналістичного збройного підпілля, які весь свій свідомий життєвий шлях від-

дали боротьбі за волю і незалежність України. Оці патріоти, а була то переважно молодь, не вагаючись ішли на мученицьку смерть за найблагодішню ідею національної незалежності. Багато з них умирили зі словами «Українські повстанці не здаються!», «Слава Україні!», «Хай живе Україна!» або зі співом гімну «Ще не вмерла Україна». Кожна восьма-дев'ята родина нашого краю дала на священний вівтар державної самостійності України такого героя. Немало між ними було жінок, дівчат і навіть дітей. Їхні ідеали зараз здійснюються будівниками нашої державності.

На жаль, сотні і сотні полеглих та закатованих ще залишилися у цій Млаці поскиданими абияк, із скрученими колючим дротом руками, з металевими удавками на шиях та попраламуваними черепами і кличуть, благають живих: «Поховайте і нас по-людськи!» Вслухаймося серцями і совістю в оце звертання і зробім так, щоб не залишилася ні під отією дорогою, ні в Млаці, ні в інших місцях забутих і непохованих гідно справжніх синів і дочок Бойківської Верховини.

Пам'ятаймо також, що перед нами лише маленька частина тих жертв, якими всяла гори і степи України московсько-комуністична злочинна окупаційна влада. А наскільки вона була жорсткою і садистською свідчить те, що Україна за роки її панування втратила вбитими, закатованими, вимореними голодом і засланими в Сибір, на Далекий Схід та до Середньої Азії понад 45 (сорок п'ять) мільйонів людей. У цілому ж світі комуністичні злочинці знищили понад 200 мільйонів. І після того всього вони самі та їхні послідовники ще зараз без совісті і честі, без елементарного почуття вини і сорому теревенять про так звані права людини, про соціальну справедливість, шукаючи нових наївних простачків, які стали б «гвинтиками в машині» їхньої політичної системи.

Згадаймо бодай, скільки лише і яких отруйних пліток закомплексовані збанкрутілими комуністичними псевдоідеалами особи поширили в Славському, щоб не допустити оцього перезахоронення.

Ось тут перед могилами наших національних героїв кожен з нас сьогодні повинен усвідомити, пообіцяти собі, що надалі робитиме все для відвернення нового наступу комуністичної тиранії, для утвердження незалежності України.

Вірю, що в наших краян-бойків вистачить сил і наполегливості для того, щоб належним чином за-

вершити перезахоронення і будівництво величавого пантеону на цьому місці.

Сподіваюсь, що вулицю, яка починається тут, буде названо збірним іменем Українських повстанців.

Будьмо, люди, гідними нащадками борців за волю України! Не даймо обдурити себе ворогам національної незалежності!

Вічна слава героям ОУН, УПА, Української народної Самооборони! Хай живе Українська Самостійна Соборна Держава!» [3].

У зв'язку з наближенням 50-річчя УПА Г. Дем'ян загострив увагу на вивченні джерельної бази з історії цього руху, опублікувавши у статті «Карби нашої історії» [4]. Він наголосив на потребі систематичної і послідовної фіксації потужного тематичного пласту повстанського фольклору, духовно-патріотичне і науково-пізнавальне значення якого справді неможливо переоцінити. Не варто зволікати також з виявленням та оприлюдненням тих документальних джерел, які зберігаються в державних архівосховищах та музеях. На думку дослідника, викликає занепокоєння і недостатньо надійне зберігання писемних та речових пам'яток у багатьох громадських музеях.

На той час дуже багато важливих матеріалів друкувалося на сторінках місцевої преси, а також періодичних та інших видань незалежницьких партій, організацій, товариств і різних об'єднань. Однак Г. Дем'ян зазначив, що їх систематично не збирають, і вони часто назавжди втрачаються. Такі причини спонукали небайдужих львів'ян створити інституцію, яка могла б істотно виправити стан справ і формування належної джерельної бази для дослідження найважливіших етапів історії України. Тому 5 березня 1992 року сформовано Центр документації національно-визвольної боротьби. Він діятиме при Львівському відділенні Інституту археографії Академії наук України.

Організаційні збори на пропозицію наукового керівника Центру, відомого історика Ярослава Дашкевича, погодилися з тим, щоб основними напрямками діяльності об'єднання стали: інформаційно-методична робота, збирання матеріалів, дослідницький та науково-видавничий.

Особливо наголошувалося на потребі концентрації зусиль для невідкладного розшукування, опублікування і збереження джерел про повстанський рух 1940—1950-х років, діяльність УВО і ОУН. Було

визнано доцільним відзначення півстолітнього ювілею Української Повстанської Армії, як зауважив Г. Дем'ян, варто провести у всіх районах Львівщини науково-краєзнавчі конференції, присвячені участі мешканців кожного населеного пункту в цьому славетному етапі наших визвольних змагань. Це допоможе врятувати від забуття тисячі імен патріотів, які полягли в боротьбі проти польських, німецьких і московських окупантів, розшукати численні пам'ятки, впорядкувати призабуті повстанські могили. Всі матеріали, зібрані в процесі підготовки і проведення таких конференцій, зокрема дублікати доповідей і повідомлень, записи спогадів, світлини, документи (листи, посвідчення, акти обшуків тощо) потрібно передати у Центр документації, а також авторів (Г. Дем'янові) цього повідомлення [4].

Усе найважливіше з таких джерел передбачалося опублікувати в різних виданнях, у тому числі й багатотомнику «Літопис Української Повстанської Армії». Всі ці скарби історичної пам'яті народу планували перевидавати в Україні, а надалі перейти до підготовки нових томів спільними силами наших учених та із зарубіжжя.

Львівський центр мав створити відповідні осередки також в інших містах і районах України, щоб у короткі терміни виявити і взяти на облік максимальну кількість документальних джерел. Успішно це зробити можна буде при активній участі національно свідомої громадськості, членів Братства воjakів УПА, Спілки політ'язнів, представників місцевої інтелігенції.

У серпні 1992 року відбулося вшанування пам'яті повстанського куреня УПА «Бойки» біля села Сопіт на Львівщині. Про це свідчить світлина, яку зробив Г. Дем'ян та опублікував у журналі «Державність» [5, с. 26]. Однак його виступ на цій церемонії залишився неопублікованим і зберігається в домашньому архіві [6, с. 3]. Далі тезисно викладемо основний зміст.

Історія куреня така. У жовтні 1944 року неподалік від Розгірча (Стрийщина) сформувався курінь «Бойки» імені Богдана Хмельницького під командуванням Михайла Бобанича («Трясила»). Особовий склад стрільців і старшин походив переважно зі Сколівщини. Через зиму 1944—1945 років відділ «Трясила» готувався перебути біля Сопота під Зелівським. Повстанці збудували там табір з усім

необхідним: кухнею, складами, шпиталем. До слова, досі зберігся мікротопонім «Табір».

Більшовицькій розвідці під кінець 1944 року вдалося встановити місце курінного табору, але нападати на нього не наважувалися. Командування «Бойків» вдало розмістило охорону всіх можливих підходів. Було цілком імовірно, що наступ коштуватиме ворогові великих втрат, тому вичікували вигідного моменту.

М. Бобанич, не оцінивши належно ситуацію, дозволив сотенним і чотовим відпустити стрільців на Святвечір до своїх сімей і родин. 8 січня 1945 року більшовицькі війська завдали удару і змусили невелику залого табору відступити. Однак найкраще підготовлена частина стрільців і старшин куреня «Бойки» зібралася знову і практично кожного дня і ночі проводили бойові акції. Після невдалої ситуації у різдвяний період «Трясила» було усунуто від командування, а призначено хорунжого «Грузина».

Упродовж літа 1945 року відділ УПА «Бойки» проводив рейди по Закарпаттю, Закарзонню, Волівщині, Дрогобиччині та інших місцевостях. Одним з найхоробріших і найобдарованіших старшин у сотні «Бойки» був хорунжий «Летун». Останню свою операцію він провів між Коростовим і Козьовою 4 червня 1948 року. Решта підвідділів були демобілізовані 24 липня 1948 року: старшин і стрільців скеровано до теренової мережі ОУН та збройного підпілля, а хорунжий «Грузин» загинув 10 вересня 1948 року. Так завершився бойовий шлях сотні «Бойки».

Вивчаючи повстанський рух, Г. Дем'ян відвідував місця героїчної боротьби, зокрема гору Лопату, де проходив бій між військовими УПА, двома німецькими та однією угорською дивізією. Цю подію дослідник висвітлив у спеціальній статті «Сотня УПА проти дивізії фашистів (До 50-річчя перемоги на горі Лопаті)» [7], згодом надрукував довідку «Бій на горі Лопата» в «Енциклопедії сучасної України» [8, с. 752].

Битва відбувалась під командуванням Василя Андрусика («Різуна») 8 липня 1944 року на горі Лопаті (на межі Долинського і Сколівського районів Івано-Франківської та Львівської областей), і стала найбільшою перемогою українських повстанців над гітлерівцями й зірвала намагання ворога разом зі своїми союзниками зупинити й знищити три сотні Чорноліського куреня. В обороні повстанських позицій брала участь старшинська школа «Олені» та місце-

ві відділи самооборони. У противника здобуто значну кількість стрілецької зброї — ручних гранат, набой, різної амуніції. Повстанський поет і публіцист Михайло Дяченко («Марко Боєслав») відгукнувся на цю перемогу поемою «Бій на Лопаті».

Г. Дем'ян подав також фрагменти із журналістського звіту Б. Подоляка, написаного після самих подій 20 серпня 1944 року як один з найдостовірніших документів про ту славну сторінку української військової історії. В ньому йшлося про бойові дії, починаючи з сьомої години ранку, аж до «заходу сонця». Перелічено й учасників цієї бойової операції: перша чота булавного «Яструба», друга — «Славка», третя — «Буйтура». Наші сотні успішно закінчили «цілоденний бій». Гора Лопата, резюмував Г. Дем'ян, подібно до Маківки, стала місцем масового паломництва українців зі всього світу.

У жовтні 1992 року продовжили широко відзначати 50-річчя Української Повстанської Армії. У різних містах і селах відбувалися конференції, присвячені цій даті. Так, 4 жовтня у Скольому проходила науково-практична конференція «Не було б Української Повстанської Армії — не було б незалежної самостійної України». На ній побував і Г. Дем'ян та виголосив доповідь «Морально-політичний крах стратегічних цілей і практичних дій комуністичних провокаторів проти УПА» [9]. Він представив досить розлогу історію цієї проблеми, наголосивши на швидкому зростанні ролі ОУН, формуванні УПА та їхній спільній боротьбі проти російських окупантів. Дослідник наголосив на масовості збройного спротиву не тільки на Сколівщині, а й Стрийщині, Дрогобиччині, Ходорівщині та інших теренах. Все це він підкріплював яскравими конкретними прикладами відчайдушної боротьби.

Г. Дем'ян зупинився також на висвітленні питання формування агентурних груп емгебистів, які діяли чи не в кожному населеному пункті та вели дезінформаційну, підривну діяльність, щоб посіяти паніку в людей та викликати негативне ставлення до борців. Далі він розповів про свою зустріч з емгебистами в Грабівці, допити та знущання над ним. Таких прикладів багато. Проте люди не зламались і тепер вшановують своїх героїв масовими перезахороненнями, впорядкуванням могил. Завершив свою доповідь Г. Дем'ян словами: «Священні ідеали національності вічні і нездоланні».

Через кілька днів, 9 жовтня, Г. Дем'ян узяв участь у ювілейній конференції, присвяченій 50-річчю УПА у Самборі [10]. Він наголосив, що повстанський рух був наймасовіший у Галичині, Волині та Буковині. Окупанти застосовували проти українців найбрутальніші методи боротьби. Про це дослідник повідомив у своїй доповіді «Цілі, форми і методи агентурно-провокаційних дій проти УПА». Подавши загальний аналіз проблеми, старший науковий співробітник Інституту народознавства НАН України зупинився і на конкретних прикладах, пов'язаних із Самбірщиною.

Крім того, Г. Дем'ян зафіксував для історії тематику доповідей і повідомлень, що прозвучали на цій конференції. «Історичні передумови утворення УПА» прореферувала вчителька історії Луківської середньої школи Ірина Кісера. Огляд «Українських націоналістичних збройних формувань періоду Другої світової війни» зробила Світлана Ференц, учителька Руднівської середньої школи. «Політичну платформу УПА» розкрив інспектор шкіл Самбірського міськвн Ігор Білінський. Блискучу обізнаність з повстанським рухом на Самбірщині виявив голова Самбірської районної організації «Меморіал» Кость Куб'як. Він торкнувся найважливіших фактів з історії старшинської і підстаршинської шкіл УПА.

Усім доповідачам та учасникам конференції Г. Дем'ян вручив poradnik «На допомогу краєзнавцям — дослідникам повстанського руху» (Львів, 1992), який полегшить підготовку подібних матеріалів до друку.

А вже 10 жовтня того ж року Г. Дем'ян перебував у м. Золочів, неподалік Львова, на конференції з нагоди 50-річчя УПА. В Будинку «Просвіти» зібралася в основному молодь, щоб ширше і глибше ознайомитися з національно-визвольними змаганнями 1940—1950-х років. Він виголосив основну доповідь — «УПА і діти», яку слухали з величезною увагою. Інші педагоги прореферували такі теми: «Ідеологічні засади УПА» (Тамара Гульович), «Боротьба УПА проти гітлерівсько-німецького та сталінсько-російського тоталітаризму» (Володимир Зубар) [11]. Зворушливо зустрів зал спогади стрільця УПА Петра Курпіти, адже вслухались у кожне слово активного учасника бойових дій. Уважно сприйняли розповідь голови Золочівської районної організації «Меморіал» Олени Задорожньої, яка

підготувала змістовну фотовиставку, присвячену місцевим націоналістам і повстанцям.

Як педагог Г. Дем'ян пропагував «Ідеали нації — дітям» в однойменній статті [12, с. 18—19]. Його бентежили прикрі почуття, що школи та інші навчальні заклади, хоча й називаються національними, дуже повільно стають такими насправді за своїм змістом роботи. У багатьох випадках процес українізації навчання й виховання усвідомлено гальмується закомплексованим московсько-шовіністичними директорами, їхніми заступниками, частиною вчителів.

Незважаючи на опір і байдужість збанкрутілих комуністичних ідеологічних стереотипів, дедалі більше керівників шкіл і вчителів успішно усувають духовні завали з усіх сфер педагогічного життя. Як приклад, Г. Дем'ян поставив директора Козівської середньої школи в Сколівському районі на Львівщині Миколу Клепуца, який понад тридцять років очолював цей навчальний заклад. Багато праці вклав у будівництво школи, її облаштування; вона стала однією з кращих у бойківському регіоні.

Коли зайти до середини приміщення, інформував Г. Дем'ян про цю школу, то побачиш дивотвори мистецтва, стенди, оздоблені традиційним різьбленням. А тут — географія і природа краю, його історія та культура. Належна увага зосереджена на висвітленні участі мешканців села у національно-визвольних змаганнях. Порівняно широко розповідають школярам про історію національних збройних сил ХХ століття та фотосвітлини на стендах «Командування армій УНР і ЗУНР», «Українська Повстанська Армія», «УПА в нашому краї». Поруч із тематичними добірками світлин розміщено й тексти з короткими біографічними відомостями про мешканців села Козьови, які боролись у лавах УПА.

Педагоги школи — насамперед директор — шукають ефективні форми і методи роботи, які захочували б хлопчиків та дівчаток до самостійного пізнання й осмислення історії рідного краю. Формуванню таких навиків сприяє вікторина «Чи знаєте ви історію УПА?» Чимало подібних заходів радив Г. Дем'ян проводити всім освітянам. Микола Клепуц зумів у цій сільській школі створити телецентр, який використовував для циклу передач, присвячених 50-річчю УПА, об'єктивному висвітленню тих тем з історії та культури України, які раніше замовчувалися або фальсифікувалися. Відвідавши учнів у

цій школі, Г. Дем'ян побачив благородні паростки національної свідомості, прагнення жити й працювати для добра України та її незалежності.

Масове відзначення 50-річчя УПА підштовхнуло Г. Дем'яна до думки про підготовку відповідного документа стосовно офіційного визнання боротьби УПА в 1940—1950-х роках національно-визвольною. Тому він уклав текст наукового висновку [13]. В ньому йдеться про те, що УПА у цих роках була єдиною організованою військовою силою, яка відкрито виступила проти гітлерівського, а потім і сталінського тоталітарного режимів, за повну самостійність і соборність нашої Батьківщини.

Клич ОУН і УПА «Воля народам! Воля людині» був близьким і зрозумілим усім. А українців через військові формування, територіальні підпільні сітки ОУН та її симпатиків пройшло не менше сімсот тисяч добровольців, справжнього цвіту нації. Загальна кількість учасників руху налічувала мільйони.

Визвольна війна УПА не була тільки регіональним західноукраїнським рухом, у її лави стали вихідці з усіх областей України. Стрільці та старшини виявляли дивовижний героїзм і мужність. Найвищий ідеал ОУН і УПА — створення незалежної Української держави.

Як підсумок, зауважив Г. Дем'ян, наступила пора невідкладного визнання боротьби УПА справедливою національно-визвольною війною — справа честі і гідності Верховної Ради. На додаток, документ підписали видатні особистості з різних наукових інституцій України — Я. Ісаєвич, В. Чорний, О. Шаблій, Д. Кравич, В. Скуратівський. Усього — 88 підписантів.

У полі постійної уваги Г. Дем'яна була гора Маківка, яка стала символом військової звитяги Легіону Українських Січових Стрільців. Неподалік від неї він жив, приводив учнів, зустрічав немало патріотично налаштованих людей. Про цю героїчну сторінку зібрав цінні відомості, які зберігаються в його домашньому архіві [14]. Згідно з ними, 29 квітня — 2 травня 1915 року старшини і стрільці боронили перевали від наступу російських військ. У бою відзначилися сотники Г. Коссака та С. Горук. Тоді загинуло 42 стрільці, ще більше зазнали поранень. Цей бій підніс дух і громадсько-політичну активність галицьких українців, став знаковим у боротьбі проти російської агресії, прагненні до державності й соборності України. Після проголошення незалежності Украї-

Іл. 1. Відкриття і освячення меморіального хреста на горі Маківці. Г. Дем'ян другий зліва. Світлина 1995 р.

ни почався рух за впорядкування стрілецьких могил. До нього активно долучився і Г. Дем'ян. Так, у 1995 році ми бачимо його на світлинці, коли встановлювали меморіальний хрест (іл. 1).

Як дослідник повстанських поховань, Г. Дем'ян писав, що на Маківці загинули і члени УПА [15]. Полеглих поховали на цьому місці, і їх також потрібно належно вшанувати. Він наводив імена героїв, які там покояться, зокрема Карпінський Іван («Вуйко»), загинув у Грабівці 23 листопада 1944 року. Далі подав перелік похованих повстанців за їх псевдонімами: «Вир», «Кливець», «Месник», «Креміль», «Гонта» та інші.

Г. Дем'ян акцентував, що ініціатором упорядкування цвинтаря на горі Маківці був тодішній заступник Сколівської районної адміністрації Микола Клепуд. Він мав списки полеглих повстанців, яких потрібно також перепоховати, однак до нього не прислухалося вище начальство. 1 серпня 1999 року урочисто відкрили меморіал лише Українським Січовим Стрільцям. Проте, на думку дослідника, цей меморіал без поховань повстанців неповний і духовно надщерблений.

Продовжуючи наполегливо досліджувати повстанську тематику, Г. Дем'ян став ініціатором конференції «Повстанська боротьба ОУН і УПА на Бойківщині в 1930—1960-х роках» [16], яка відбулася 12 вересня 1997 року в м. Турка на Львівщині. Особисто уклав програму, що передбачала спільне засідання, а також секційні. На загальному зібранні він виголосив вступне слово як голова товариства «Бойківщина» з наукової роботи. Учений також очолював секцію «Історія національно-визвольної боротьби в 1930—1960-х роках на Бойківщині». На

ній мав доповідь «Стан і завдання роботи над повстанськими мартирологами Турківщини, Старосамбірщини та інших районів Бойківщини». Крім того, Г. Дем'ян узяв активну участь і в другій секції «Повстанський рух ОУН і УПА на Бойківщині в усній народній творчості», оголосивши дві теми — «Повстанські пісні 1940—1990-х років із Сколівщини» та «Полковник УПА Олекса Гасин («Лицар») в усній словесності, документальних джерелах та науковій літературі». І, нарешті, організатор конференції підбив успішні її висновки.

Через п'ять років у Г. Дем'яна виникла ідея організувати чергову конференцію, присвячену національно-визвольним змаганням. У червні 2003 року до Львова приїжджав Микола Михайлик із Турківського району (колишній його референт як народного депутата Верховної Ради України). Уточнили назву конференції — «Бойківщина в zenіті слави (Визвольна боротьба ОУН і УПА)», яка повинна відбутися 17 липня 2003 року в м. Турка. Г. Дем'ян висловив побажання, щоб фестини бойків не обходили мовчанкою найславетнішу сторінку своєї історії. Такот, він здійснив остаточну редакцію програми і у визначений час приїхав на конференцію. Як головуєчий Г. Дем'ян виголосив вступне слово, а далі дві доповіді — «Сучасний стан і перспективи наукового вивчення національно-визвольної боротьби ОУН і УПА на Бойківщині» та «Невідомі архівні матеріали про життя і діяльність члена Головного Штабу УПА 1943—1944 та 1946—1949 років полковника Олекси Гасина — «Лицаря». Він підсумував результати конференції та ініціював ухвалу, у якій йшлося про посилення роботи, пов'язаної з висвітленням національно-визвольних змагань 1940—1960-х років [17].

Висновки. Отже, основною сферою наукової діяльності Г. Дем'яна після здобуття Україною незалежності стали його публічні виступи на масових заходах, адже йшлося про визнання боротьби ОУН—УПА. Він промовляв на перезахороненнях повстанців у Славську, Українських Січових Стрільців на горі Маківці, інформував про бій на горі Лопаті, про відважний курінь «Бойки». У доповідях на багатьох конференціях постійно звучала тема, пов'язана з УПА. Своєю участю у цих зібраннях Г. Дем'ян спонукав інших вивчати незламний повстанський рух та його героїв.

1. Дем'ян Г. «Вони померли, щоб Україна воскресла». *За вільну Україну*. 1991. 13 лютого.
  2. Дем'ян Г. Перезахоронення повстанців у Славському. *Бойки*. Дрогобич, 1992. Ч. 1. Вересень. С. 8.
  3. Дем'ян Г. Виступ на перезахороненні повстанців у Славському 28 червня 1992 року. *Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника*. Ф. 207. Од. зб. 137. 2 арк.
  4. Дем'ян Г. Карби нашої історії. *За вільну Україну*. 1992. 31 березня.
  5. Святкування 50-річчя УПА в Україні. Серпень, 1992 р. Вшанування пам'яті повстанців куреня УПА «Бойки» біля с. Сопіт на Львівщині. Світлина Г. Дем'яна. *Державність*. 1992. № 4. С. 26.
  6. Дем'ян Г. *Курінь УПА «Бойки»*. 3 арк. (Зберігається в домашньому архіві Г. Дем'яна).
  7. Дем'ян Г. Сотня УПА проти дивізії фашистів (До 50-річчя перемоги на горі Лопаті). *Шлях перемоги*. 1994. 9 липня.
  8. Дем'ян Г. В. Бій на горі Лопата. *Енциклопедія сучасної України*. Київ, 2003. Т. 2. С. 752.
  9. Дем'ян Г. Морально-політичний крах стратегічних цілей і практичних дій комуністичних провокаторів проти УПА. Науково-практична конференція «Не було б Української Повстанської Армії — не було б незалежної самостійної України». *Бойківська думка*. 1992. 14 жовтня.
  10. Дем'ян Г. Самбірщина вивчає історію УПА. *Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника*. Ф. 207. Од. зб. 135. 7 арк.
  11. Дем'ян Г. Молодь прагне знати героїв УПА. Львів — Золочів, 1992. *Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника*. Ф. 207. Од. зб. 136. 7 арк.
  12. Дем'ян Г. Ідеали нації — дітям. *Державність*. 1992. № 4. С. 18—19.
  13. Дем'ян Г. Науковий висновок про боротьбу УПА в 1940—1950-х роках. *Шлях перемоги*. 1993. 3 липня.
  14. Дем'ян Г. *До історії битви на горі Маківці 1915 року*. 3 арк. (Зберігається в домашньому архіві Г. Дем'яна).
  15. Дем'ян Г. На Маківці знищені повстанські могили. *Шлях перемоги*. 1999. 8 вересня.
  16. Повстанська боротьба ОУН і УПА на Бойківщині в 1930—1960-х роках. Програма конференції. Уклад Г. Дем'ян. Турка, 1997. 12 вересня. *Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника*. Ф. 207. Од. зб. 270. 4 арк.
  17. Програма науково-краєзнавчої конференції «Бойківщина в zenіті слави (Визвольна боротьба ОУН і УПА)». Уклад Г. Дем'ян. Турка, 2003. 17 липня. 4 арк. (Зберігається в домашньому архіві Г. Дем'яна).
- REFERENCES
- Demyan, H. (1991, February 13). «They Died so Ukraine Could Rise Again». *For Free Ukraine* [in Ukrainian].
- Demyan, H. (1992, September). Reburial of Insurgents in Slavsko. *Boykos* (Part 1, p. 8). Drohobych [in Ukrainian].
- Demyan, H. (1992). Speech at the Reburial of Insurgents in Slavsko on June 28. *Manuscript Department of the Lviv National Scientific Library named after V. Stefanyk*. F. 207. Unit coll. 137 [in Ukrainian].
- Demyan, H. (1992, March 31). Milestones of Our History. *For Free Ukraine* [in Ukrainian].
- (1992). Celebrating the 50th Anniversary of the UPA in Ukraine. August, 1992. Honoring the Memory of the Insurgents of the UPA «Boykos» near the village of Sopot in Lviv region. Photo by H. Demyan. *Statehood*, 4, 26 [in Ukrainian].
- Demyan, H. *UPA «Boykos» Squad* (Kept in the private archive of H. Demyan) [in Ukrainian].
- Demyan, H. (1994, July 9). UPA Company Against a Division of Fascists (To the 50th Anniversary of Victory at Mount Lopata). *Path of Victory* [in Ukrainian].
- Demyan, H. (2003). Battle on Mount Lopata. *Encyclopedia of Modern Ukraine* (Vol. 2, p. 752). Kyiv [in Ukrainian].
- Demyan, H. (1992, October 14). The Moral-Political Collapse of the Strategic Goals and Practical Actions of Communist Provocateurs Against the UPA. Scientific-Practical Conference «Without the Ukrainian Insurgent Army, There Would Be No Independent Ukraine». *Boykivska Dumka* [in Ukrainian].
- Demyan, H. Sambir Region Studies the History of the UPA. *Manuscript Department of the Lviv National Scientific Library named after V. Stefanyk*. F. 207. Unit coll. 135 [in Ukrainian].
- Demyan, H. (1992). Youth Seeks to Know the Heroes of the UPA. Lviv — Zolochiv. *Manuscript Department of the Lviv National Scientific Library named after V. Stefanyk*. F. 207. Unit coll. 136 [in Ukrainian].
- Demyan, H. (1992). Ideals of the Nation to the Children. *Statehood*, 4, 18—19 [in Ukrainian].
- Demyan, H. (1993, July 3). Scientific Conclusion on the UPA Struggle in the 1940s—1950s. *Path of Victory* [in Ukrainian].
- Demyan, H. On the History of the Battle at Mount Makivka in 1915s (Kept in the private archive of H. Demyan) [in Ukrainian].
- Demyan, H. (1999, September 8). Insurgent Graves Destroyed at Makivka. *Path of Victory*. [in Ukrainian].
- Demyan, H. (Ed.). (1997, September 12). Insurgent Struggle of the OUN and UPA in the Boyko Region in the 1930s—1960s. Conference Program. Turka. *Manuscript Department of the Lviv National Scientific Library named after V. Stefanyk*. F. 207. Unit coll. 270 [in Ukrainian].
- Demyan, H. (Ed.). (2003, July 17). Program of the Scientific-Local Lore Conference «Boykivshchyna at the Zenith of Glory (The Liberation Struggle of the OUN and UPA)» (Kept in the private archive of H. Demyan). Turka [in Ukrainian].